

DEKSELS DENKWERK Stadsgebonden putdeksels in Nederland

Niet alleen in Japan zijn bijzondere putdeksels te vinden. Ook in Nederland zijn er gelukkig in diverse steden en dorpen putdeksels te zien met een verwijzing naar de omgeving en locatie. Dikwijls is dit in de vorm van de vermelding van een stadsnaam, bijvoorbeeld zoals in Hilversum.

In het algemeen zijn de putdeksels vrij eenvoudig. Een aanduiding van DWA of VW met de naam van de producent komt het vaakst voor. Eigenlijk niks mis mee. In het Nederlandse straatbeeld zie je steeds vaker putdeksels met een gemeentewapen of een bijzondere afbeelding terug. Zo heeft de gemeente Weert bijvoorbeeld een eigen putdeksel ontworpen. Ook de stad Groningen heeft sinds eind 2010 een unieke putdeksel, namelijk een deksel met daarop 'd Olle Grieze afgebeeld, oftewel "de oude grijze", oftewel de Martinitoren. Een toren van 97 meter hoog en al circa 500 jaar bepalend voor de skyline van de stad.

Het idee voor een bijzonder putdeksel is bedacht door Arjan Geertsema, werkzaam bij het ingenieursbureau van de gemeente Groningen. Hij zag in dat een bijzonder putdeksel echt toegevoegde waarde voor de binnenstad had. De vernieuwing van de putdeksels is de afronding van de rioolsanering in de Groninger binnenstad die in 1990 is begonnen. Dit staat ook wel bekend als het Binnenstad Beter project. De oude putdeksels zijn niet verloren gegaan, maar worden opgeslagen op de gemeentewerf en hergebruikt. Dit ter vervanging van kleine conische deksels in een wijk in Groningen-Zuid. Inmiddels liggen er circa 150 stuks nieuwe putdeksels in de Groningse binnenstad. In het wandelgebied (ook wel het gele steentjes gebied genoemd) vanaf het Centraal Station richting het centrum. Tussen idee en realisatie zat nog een heel jaar. Een jaar waarin samen met Inke de Vries van de afdeling Beheer het ontwerpproces werd afgerond en waarin de financiën geregeld werden.

Maar het belangrijkste punt was: wat gaat de unieke afbeelding worden? Al snel leidde het antwoord naar de Martinitoren. Vanuit beheerstechnisch oogpunt koos de gemeente Groningen binnen de Diepenring voor een samenwerking met leverancier T.B.S.

Ontwerp gietmal

Dit bedrijf laat haar putdeksels gieten bij Rademakers Gieterij in Klazienaveen. Een bedrijf met meer dan 100 jaar ervaring. De gestelde eisen en specificaties - in re-

latie met de technische (on)mogelijkheden - hebben geleid tot een geheel nieuw ontwerp. Het eerste ontwerp is door de ontwerpers van T.B.S uitgewerkt. Na het akkoord van de gemeente Groningen is dit concept verder technisch ontworpen door de gieterij. Hier wordt vooral gekeken naar de exacte maatvoering, rekening houdend met 1 procent krimp tijdens het gietproces. Een deksel rond 600 mm heeft dus een gietmal van 606 mm, het gehele ontwerp wordt hierop afgestemd. Daarna worden in eigen beheer de gietmallen gemaakt, alles in spiegelbeeld. Maar ook aan de kernen van zand wordt heel veel aandacht besteed. Elke mm afwijking kan namelijk leiden tot afkeur van het eindproduct.

Aangevoerd afvalschroot, van motorblokken, schroefdraad en delen spoorstaven, wordt in een uitgekende dosering in de oven verhit. Daar ontstaat het vloeibare gietijzer, met een temperatuur van circa 1.415 graden Celsius. Hiermee worden de putdeksels gegoten. Na het afkoelen van de mallen komen de putdeksels tevoorschijn. Een proces van stralen, ontbramen en lakken wordt opgestart om uiteindelijk tot levering naar de opdrachtgever te kunnen komen. Op deze wijze wordt door Rademakers enkele tienduizenden putdeksels per jaar geproduceerd.

Grofweg wordt er zowel lammelair als nodulair gietijzer toegepast in de productie van putdeksels. Hier is onder beheerders nog wel eens discussie over. De keuze van het gietijzer hangt af van de eisen van de opdrachtgever, locatie en gebruik zijn belangrijke parameters. Per definitie is de ene soort niet beter dan de ander. Grijs (lammelair) gietijzer is een gietijzersoort waarbij de vrije, ongebonden koolstof in de vorm van lamellen aanwezig is in het gestolde gietijzer. De treksterkte van dit materiaal is minimaal en er is geen rek aanwezig. Een positieve eigenschap van dit materiaal in tegenstelling tot het nodulaire gietijzer is dat het geluid-

dempend werkt. Vroeger werd het veelal gebruikt voor het vervaardigen van potkachels, tegenwoordig op grote schaal in de industrie.

Collector's item

Nodulair gietijzer is een gietijzersoort waarbij de vrije, ongebonden koolstof in de vorm van nodulen (bolvormen) aanwezig is in het gestolde gietijzer. De nodulen worden gevormd door toevoeging van 0,05 procent magnesium. De mechanische eigenschappen van dit materiaal benadert de eigenschappen van gietstaal. Deze materiaalsoort wordt veelvuldig toegepast in met name de grondverzet- en machine-industrie, maar ook voor bovenassen van windmolens. Wethouder Jannie Visscher heeft in december 2010 in de Westershaven de eerste putdeksel met de Martinitoren gelegd. En dat heeft de stad Groningen geen windeieren gelegd. Er was veel aandacht voor het project, zowel op de radio als op TV Noord. Maar ook de plaatselijke VVV en de winkeliers zijn tevreden met het resultaat.

Als relatiegeschenk zijn in een oplage van 500 stuks winkelwaggenmuntjes gemaakt met daarop de afbeelding van de Groningse putdeksel. Een collectors item die het succes van de putdeksel nog eens onderstreept. Al met al blijkt dat een relatief kleine extra investering kan leiden tot meer interesse en waardering voor de riolering, met als blijvend resultaat een fraaie putdeksel waar nog vele generaties plezier aan beleven. De laatste tijd kwamen onder andere plaatsen als Weert, Nijmegen, Breda, Harderwijk en Emmen in het nieuws met hun eigen unieke putdeksel. Ook wellicht iets voor uw gemeente? ■

*) Auteur is eigenaar van Brink Rioolbeheer.